

## ЕСТЕТИКАТА В КНИГИ

СИЛВИЯ БОРИСОВА

### ЕСТЕТИКА НА САТИРИЧНОТО В „ПРОТИВОБОРСТВО“ ОТ ДИЛЯН БЕНЕВ

„Противоборство“ (2018, София: Изток–Запад) от сатирика Дилян Бенев е сборник с миниатюри, фрагменти и притчи в три части, всяка със свой облик и печат върху статуквото на битието. Художник на илюстрациите е Христо Комарницки.

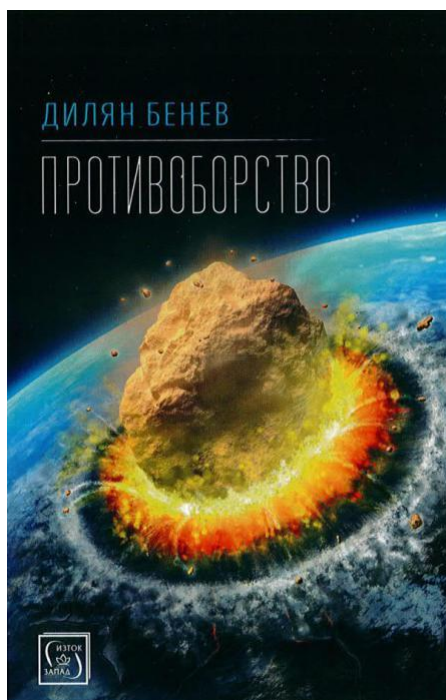
Както авторът сам определя стила си, творбите му от край до край представляват „къса, лапидарна и синтезирана проза на границата между сатирата и моралистиката“, „с елементи на сюрреализъм, абсурдизъм и футуризм“. Бенев съумява да изгради през годините свой ясно изразен художествен свят, заемащ открита позиция към контрапунктното съвремие, която авторът назовава *глобалистически реализъм*.

Този особен тип реализъм изучава, обледва и изобличава различни социални феномени в „Противоборство“ – първата част е посветена на извечните въпроси на човечеството и отделния индивид, в които абсурдът гнезди неизменно – както във фрагмента „Новият ден“ (с. 12):

*Слънцето изгряваше на хоризонта. Неговите първи утринни лъчи озаряваха земята, населена от хора. А в нея хората, останали хора, безразсъдно вярваха в новия ден до фанатизъм.*

*Да, денят им принадлежеше, доколкото животът им можеше да представлява низ от безконечно строителство на пирамиди.*

Във философската естетика и сатиричното, и абсурдното – наред с пародийното/фарса, гротескното, саркастичното – са такива гранични категории, при които се наблюдава несъизмеримост между рефлексията на човешкото съзнание и техния обект. За всички тях е отличителен дисонансът между ценностния порядък, от който те са част, и обекта, върху който се фокусират.



За разлика от пародийното, гротескното и саркастичното, *сатиричното* чрез деформация, хиперболизиране, гротеска или карикатура на своя обект – било обществото, отделния човек, нещо в устройството на културата и цивилизацията или в порядъка на видимия и невидимия свят – се стреми не толкова да го отрече и унищожи в целостта му, колкото да разобличи и да разкритикува недъзите му. С това сатиричното прекрачва отвъд автономната ценностна сфера на естетическото и навлиза в царството на морала.

В този смисъл *абсурдното* е прекрачване *en gros* отвъд чисто естетическия ценностен порядък – при него несъизмеримостта на съзнанието не е спрямо отделен обект от обществото, културата, цивилизацията, света..., а е спрямо обхващащата ги действителност като цялост. Дори обектът във фокуса на отрицание в абсурдното да е само елемент или откъс от тази действителност, той символизира цялата тази действителност: човешкото съзнание се сблъсква със самото устройство на света (cf. Nagel, Th. 1971. The Ab-surd. // *The Journal of Philosophy*. Vol. 68. No. 20. Sixty-Eighth Annual Meeting of the American Philosophical Association Eastern Division. Oct 21, pp. 716–727). Абсурдът се ражда в мигове на крах на ценностния порядък – загубата и обезценяването на едни, отхвърлянето и надживяването на други; и тези мигове на крах са извънредни. Дори когато човек вижда порядък в света, в състоянието на абсурд той непременно се поставя извън този порядък...

Много фина е нишката, която Дилян Бенев прокарава между несъизмеримите светове на ума, очакванията и възжеленията човешки, от една страна, и на тяхното фактическо крушение в реалността. И същевременно точно толкова премерено изтъкана е тази нишка, свързваща контрапунктите, колизиите, драмите и несъизмеримите планове в абсурдното и сатиричното. Фиктивните герои на Бенев не са отдавна познатите нам лирически Азове и герои, а по-скоро са Азове без останала лирика. Но там, където поезията веднъж е напуснала човека, тя ще се завърне като съдба. И тогава, когато човек е най-сам, той ще получи най-големия дар от съдбата. Това е същностната антиномия, заложена като поанта на целия сборник в миниатюрата „Противоборство“ (с. 31):

*Самотен бил човекът. Постоянно странял от хората. И те, разбира се, се озлобили и започнали да го хулят, но той бил горд в своята самота и най-хладнокръвно им отговарял:*

*– Моята същност е моята самота. А моята самота е моята свобода. За разлика от вас, които имате само свободата да се събирате помежду си, но нямате свободата да бъдете себе си. Като възмездие!*

Противоборството е плод на уязвимата, пропу(с)кливата природа на човека – има срещу какво и кого да се бори този, който не е единен със света наоколо. Противоборството редом с това е и силата, дадена някому тъкмо поради факта, че има срещу какво и кого да се бори; то е форма на ответна реакция и самозащита, които съвсем не е задължително да прекрачват прага на вътрешния свят и личния ценностен порядък (\**Всяко тяло запазва със-*

*тоянието си на покой, докато не му въздейства външна сила... – вж. с. 201). Противоборството е изведено до динамично-онтологично състояние на духа, от което на практика излизане няма: то е алфата и бетата, то е пулсът и дишането.*

Логично втората част на книгата има за предмет попрището на перото – било журналистическо, писателско или философско. Не са подминати злободневните теми на деня, повсеместно излъчвани в медиите – за да се появи в епицентъра им мисълта на Хегел, че „конфликтите и злото са движеща сила на историята“; за да изплуват лека-полека афоризми и мисли за живота на Шопенхауер, изящното есе на Димитър Подвързачов за афоризма, „1984“ на Оруел като извънредно признание на сатирата за всички времена, „Изгубеният рай“ на Милтън, който той е създал след загубата на зрението си.

Третата част на „Противоборство“ се отличава по оригиналния си замисъл за колекция от фрагменти, черпещи живот от закони, понятия, термини, явления и свойства във физиката, математиката, астрономията и философията, както и от биографиите на бележити учени в тези области. Бенев находчиво отбелязва, че „съпоставени с днешната действителност като антитеза, се получава едно неочаквано сатирично звучене“ (с. 99) – това е именно дисонантното звучене между очакваната и бленуваната реалност на новите открития, дела и дни и изгубения Милтънов рай. Но авторовият залог тук е двоен: щом естествените науки до XVIII век са били наричани под общото название натурфилософия, „щом самата сатира е философия“ – то литературата и науката са неизбежно сдвоени (вж. пак там) и за свидетелство служат четиридесет и шестте философско-сатирични фрагмента, описващи като с остър резец тази взаимна зависимост.

*Великият учен Исаак Нютон – открил закона за всемирното привличане, навярно най-много е съжалявал защо хората не са като физическите тела – само да се привличат, а не и взаимно да се отблъскват като едноименни заряди, копаещи взаимно и гроба си (с. 101).*

*Ако силата, действаща на системата отвън, води до ускорението ѝ (по Нютон), погледнато аналогично, силата, действаща отвън върху системата у нас, води по-скоро до обезсилването ни. (Като своего рода ускорение.) (с. 104).*

Роят открития на естествоизпитатели и философи като Питагор, Архимед, Галилей, Паскал, Лайбниц, Тесла, Ръдърфорд, Волта, Фарадей, Бор, Максвел, Хокинг и Файнман се вплитат по неочаквани начини в закономерностите и механизмите на оцеляване на съвременния свят.

Хармонията в природата, разкриваща се най-ясно от математиката, навярно би могла да отстъпи (колкото и абсурдно да звучи) **само на хармонията в дисхармонията от извечното ни противоборство** – като още по-завършена (с. 129).

Още Хераклит (кр. VI – нач. V в. пр. Хр.) е стигнал до заключението, че скритата хармония е по-силна от явната: да, действително „както и да анализираш нещата, **винаги си умираш със самото си анализиране**, без те най-малко да се променят“ (с. 133) – противоборството и непримиримостта се оказват накрая това, което до живот ни е тласкало напред, а не анализите върху него. Когато Иван Методиев редактира и рецензира първата книга на Дилян Бенев – „*Артефакти*“ (2002, София: Издателско ателие А<sup>б</sup>), за него тя „сякаш идва да покаже, че понякога няма нищо по-смешно от истината. (Дали пък да не кажем, че науката не е друго, освен сатира на природата?... ) това може би е най-голямото оправдание на сатирата, а същевременно и най-смешното – да се опитаме да мислим“ (Методиев, И. 2002. После-слов. // Бенев, Д. *Артефакти*. София: Издателско ателие А<sup>б</sup>). Още тогава самият Методиев вижда във философската сатира на Бенев силен отзвук от творчеството на Радой Ралин и Светлозар Игов с неговите фрагменти от „Призори“ и „Привечер“; по пътя на този жанр и облика на непримиримия сатирик по-назад във времето са писали Стоян Михайловски и Илия Бешков.

*По своему съм вечен аз, защото  
кой ще ми отнеме  
това, което нямам.*

(Методиев, И. 1996. *из Озареният*. // Методиев, И. *Песни за сираци и сирачета*. София: ИК Христо Ботев)

\*\*\*

**Рецензията е от сп. „Философски алтернативи“ 4/2020 – орган на института по философия и социология към БАН.**